

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента

Сухорольської Ірини Юріївни

на дисертацію **Кукалець Оксани Євгенівни**

«Публічна дипломатія КНР в Європі (2012-2021 рр.)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
галузь знань 29 Міжнародні відносини

Актуальність теми дослідження. Упродовж останніх десятиліть вплив Китайської Народної Республіки на міжнародній арені лише посилювався. Це позначилося на тих завданнях, які визначає для себе китайська влада у відносинах з іншими державами світу. У сприйнятті все більшої кількості іноземців та власних громадян Китай перетворився на глобального політичного актора, який кидає виклик домінуванню у міжнародних відносинах США, що склалося внаслідок розпаду Радянського Союзу у 1991 р. Не останню роль у цьому відіграє розмір економіки КНР.

Внаслідок цієї зміни свого міжнародного статусу Китай зіштовхнувся з новими, неіснуючими раніше викликами. З одного боку, рівень його «жорсткої сили», включаючи економічну могутність, воєнний потенціал та технології, змушують рахуватися з його позицією майже усіх інших міжнародних акторів. Проте з іншого – для того, щоб стати справді світовим лідером і конкурувати зі США та Європейським Союзом, Китаю явно бракує здатності приваблювати до себе і вміння вести інших за собою, не вдаючись до примусу. Вивчення західного досвіду змусило китайських посадовців та політичних експертів звернути увагу на західні концепції «м'якої сили» та публічної дипломатії, які, як вважають сьогодні, допомогли Заходу зберегти та посилити своє домінування на міжнародній арені після закінчення Другої світової війни.

Таким чином, КНР значно активізувалася на цьому поприщі, намагаючись наростити свою «м'яку силу», включаючи розгортання великої кількості установ та проєктів у багатьох країнах світу. Одними з головних адресатів такої діяльності стали європейські держави – передусім провідні члени ЄС, але також і окремі держави Південно-Східної Європи, яким вдалося налагодити продуктивні відносини з Китаєм. Така активізація китайців викликала неоднозначну реакцію європейців, велика частина яких ставляться з недовірою до цієї держави, а особливо – до її влади. Проблема ще більше загострилася внаслідок поширення інформації про масові і грубі порушення прав людини в Китаї, а також в результаті глобальної пандемії коронавірусу у 2019-2022 рр., яка розпочалася саме з цієї країни.

Усе описане свідчить про значну актуальність теми, пов'язаної із публічною дипломатією КНР в європейському регіоні. Незважаючи на це, вона недостатньо досліджена у політичній науці, а особливо – в Україні. Китай завжди фігурує в рейтингах «м'якої сили», його заходи публічної дипломатії часто привертають увагу дослідників та медіа-експертів у різних країнах, проте комплексний аналіз політики КНР у цій сфері намагалися зробити зовсім небагато авторів. Розуміння того, як працює Китай на полі публічної дипломатії, є надзвичайно важливе і для нашої держави, адже увага до України після широкомасштабного вторгнення значно зросла. Тому після завершення війни їй буде необхідно вибудовувати нові відносини із Китаєм, включаючи спільні проєкти в культурній, освітній та інформаційній сфері. Для того, щоб не робити це наосліп, потрібне чітке усвідомлення пріоритетів, загроз, а також сильних та слабких сторін публічної дипломатії КНР.

Зважаючи на це, не викликає сумнівів **актуальність** дисертації Кукалець О. Є., завдання в межах якої включають аналіз теоретико-методологічних засад дослідження публічної дипломатії Китаю, характеристику основних її акторів, окреслення її цілей та інструментів, визначення особливостей та рівня ефективності цієї діяльності у Європі (с. 26).

Наукова новизна та практична цінність дисертації. Дисертантка комплексно дослідила особливості публічної дипломатії КНР у Європі у 2012-2021 рр. З цією метою вона проаналізувала велику кількість наукової літератури та інших релевантних публікацій, в яких містяться як об'єктивні дані, так і суб'єктивні позиції з різних сторін – передусім з Європи та самого Китаю. Це дозволило всебічно розглянути проблему та сформулювати збалансовані висновки.

З поміж іншого, Кукалець О. Є. довела і проілюструвала багатьма прикладами, що публічна дипломатія КНР має низку характерних особливостей та суттєво відрізняється від аналогічних практик держав Заходу. Проведений нею аналіз не залишає сумнівів, що ефективність китайської стратегії у цій сфері у досліджуваному регіоні є дуже обмежена, а у останні роки, як правило, вона взагалі вкрай незначна (с. 215). Цікавим та обґрунтованим є висновок про те, що однією з причин неефективності китайської публічної дипломатії за допомогою медіа є відмінність підходів до журналістської діяльності в КНР та у демократичних державах Заходу, зокрема те, що китайці не сприймають критичну журналістику, яка виконує контролюючу функцію, а європейці звикли піддавати сумніву будь-яку інформацію, а надто ту, що подається тенденційно та однобоко (с. 194).

У роботі поглиблено вивчення інституційної структури публічної дипломатії та виокремлено державних та недержавних акторів, задіяних у реалізації цього напрямку зовнішньої політики. На основі цього побудовано інформативні та легкі для сприйняття схеми, що ілюструють структуру та взаємозв'язки акторів на рівні глав держави, уряду, ВЗНП, КПК та міністерському рівнях, а також систему недержавних акторів (с. 264-266). Зроблено висновок про зростання кількості задіяних недержавних акторів, проте підкреслено, що їхня роль у формуванні та реалізації публічної дипломатії залишається доволі обмеженою з боку офіційної влади цієї авторитарної держави. Заслуговує на увагу також висновок про те, що на сучасному етапі інституційна структура публічної дипломатії КНР все ще не

є усталеною, а перебуває на стадії свого формування (с. 103-104). Це можна вважати одним із чинників недостатньої ефективності цієї діяльності.

Авторка виокремила та дослідила інструментарій, який використовує Китай для реалізації своєї публічної дипломатії у Європі. У третьому розділі проаналізовано велику кількість прикладів застосування як традиційних інструментів – ЗМІ, освітніх та наукових обмінів, культурної дипломатії, так і діяльність КНР в соціальних мережах. Заслуговує уваги інформація про використання з боку цієї держави медіа, освітніх установ та неурядових організацій для перешкоджання свободі слова у Європі (наприклад, на с. 129-130), що доводить наявність суттєвих відмінностей між політикою Китаю у цій сфері та сучасними тенденціями розвитку публічної дипломатії на Заході. Важливим є аналіз на різних сторінках роботи успішної співпраці КНР та Угорщини у сфері публічної дипломатії, який дозволив сформулювати висновок про те, що головним промоутером цієї співпраці є насамперед угорський політик, у той час як громадськість критично ставиться до зростання впливу Китаю у їхній країні (с. 195).

Цікавим та актуальним є дослідження впливу пандемії коронавірусу на імідж, м'яку силу та публічну дипломатію КНР. У роботі проаналізовано медичну співпрацю між європейськими державами та Китаєм, а також особливості її висвітлення в медіа та використання цього приводу для протидії поширенню негативних для Китаю асоціацій і теорій (с. 155-174). Також авторка проаналізувала публічну дипломатію КНР в Україні за період 2012-2021 рр. та зробила низку висновків про особливості такої діяльності (с. 197-198).

Отже, можна зробити висновок, що дисертація Кукалець О. Є. є оригінальним дослідженням, яке містить елементи наукової новизни та заповнює низку прогалів у вітчизняній науці. Результати цього дослідження будуть корисними, як для теоретиків, так і для практиків. Їх, безумовно, варто використовувати для удосконалення навальних курсів, підготовки посібників та методичних матеріалів з дисциплін, пов'язаних із публічною

дипломатією, зовнішньою політикою та міжнародними відносинами. Водночас, знайомство з дисертацією не буде зайвим для працівників органів державної влади та різноманітних урядових і неурядових структур, які реалізують заходи публічної/громадської дипломатії, міжнародні культурні, освітні програми тощо, а також для всіх спеціалістів, в коло професійних обов'язків яких входить співпраця з китайськими партнерами у межах урядових чи пов'язаних з урядом програм КНР.

Обґрунтованість положень і висновків та їх достовірність.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації належно обґрунтовані, методологія відповідає поставленим завданням, а кількість емпіричного матеріалу є достатньою. Якість роботи зумовлена комплексністю авторського підходу до вивчення публічної дипломатії КНР, використанням відповідних методів дослідження та великої кількості актуальних та різноманітних джерел.

Повнота викладення положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні результати дослідження достатньо повно викладені в восьми публікаціях, з них – 5 у фахових виданнях України та іноземних держав, включаючи 2 – у авторитетних іноземних журналах, що індексуються базою Scopus (другий та третій квартиль). Опубліковані наукові праці дають достатнє уявлення про зміст дисертації, її структуру, теоретичні висновки, а також відображають основні положення наукової новизни та висновки дисертації.

Текст дисертації Кукалець О. Є. відповідає меті та завданням. Тема дисертації актуальна, її структура – продумана, а матеріал – викладено логічно та послідовно. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації обґрунтовані. Зміст роботи відповідає спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії (галузь знань 29 Міжнародні відносини).

Зміст анотації, яка подана українською та англійською мовами, відповідає змісту дисертації, стисло відображає основні положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження.

У дисертації не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. У роботі подано кваліфіковані посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей.

Відзначаючи позитивні якості дисертації, її теоретичну та практичну цінність, водночас важливо сформулювати **основні зауваження**, які можуть задати нові напрямки для досліджень та сприяти поглибленому вивченню дисертанткою публічної дипломатії КНР у майбутньому.

1. На с. 37-39 поверхово описаний процес еволюції публічної дипломатії, проте цього дещо замало з огляду на завдання дослідження. Незважаючи на використання сучасних напрацювань, авторці не вдалося повною мірою схарактеризувати відмінності між публічною дипломатією на сучасному етапі її розвитку у XXI ст. та у попередні періоди (передусім, зважаючи на досвід демократичних країн). Хоча це прямо не стосується предмета дослідження, таке розмежування продемонструвало б, що Китай орієнтується на застарілі концепції публічної дипломатії, оскільки новітні – не вписуються у його політичну систему. Зокрема, КНР у своєму теперішньому вигляді не може імплементувати сучасні західні підходи, які передбачають рівність сторін в діалозі (безвідносно до того, хто є владою, а хто – простою людиною), двосторонній чи багатосторонній вплив і комунікацію, відкритість та прозорість. Тому метод цієї держави – це намагання змінити іншого, але без того, щоб змінюватися самому. Китай використовує прозорість і демократизм західних систем, але при цьому його діяльність, пов'язана з публічною дипломатією,

максимально непрозора та недемократична. Очевидно, що такий підхід не здатен «завоювати серця і уми» широких верств населення у країнах Європи, і у цьому криється одна з головних причин неефективності діяльності КНР.

2. На с. 44-45 авторка розглядає відмінності між публічною дипломатією та пропагандою і робить висновок, що це різні явища (с. 50). Проте цьому висновку бракує нюансності, особливо враховуючи той факт, що діяльність КНР якраз максимально близька до пропаганди, і вони самі називають її пропагандою, не вбачаючи у цьому нічого поганого (що не дивно для авторитарної держави). У подальших розділах часто згадується слово пропаганда, але ніде не говориться про те, наскільки багато пропаганди чи публічної дипломатії у діяльності КНР, якщо це все ж різні речі. Авторський підхід до інтерпретації цих явищ в сучасних реаліях сприяв би вирішенню цієї проблеми.
3. Ще одним недоліком дисертації є незначна увага до аналізу цільових аудиторій публічної дипломатії Китаю. З численних прикладів, наведених у роботі, ми можемо зрозуміти, що КНР намагається впливати, передусім, через достатньо вузькі цільові аудиторії – посадовців, науковців, журналістів, яких вони прагнуть втягнути у свою орбіту. Проте чітких висновків щодо цього питання бракує попри те, що цільові аудиторії є одним з ключових елементів механізму публічної дипломатії.
4. У роботі багато говориться про «м'яку силу», проте її «сестра» – «жорстка сила» згадана лише в загальнотеоретичних підрозділах роботи. Водночас, описана у Розділі 3 практична діяльність КНР нерідко нагадує саме застосування «жорсткої», а не «м'якої сили». Передусім ідеться про використання важелів економічного тиску, коли конкретним урядовцям, бізнесменам чи управлінцям погрожують негативними економічними наслідками, і таким чином намагаються досягнути певних зовнішньополітичних цілей у сфері поширення

інформації та формування іміджу. Постає запитання, наскільки такі методи, а також стратегії на зразок «політики батоба і пряника» (с. 118, 148) чи «дипломатії воїна-вовка» (с. 156) стосуються публічної дипломатії та «м'якої сили» в загальноприйнятому розумінні цих західних концепцій.

5. У підрозділах 3.3 та, частково, 3.5 йдеться більше про культурне співробітництво між КНР та державами Європи, а не про, власне, культурну дипломатію як елемент публічної дипломатії. Тут хотілось би побачити більше тверджень і авторських висновків про цілі, методи, цільові аудиторії, ефективність, сильні і слабкі сторони культурної дипломатії КНР.
6. У підрозділі 3.2 проаналізовані численні програми освітньої співпраці, які реалізовує КНР разом зі своїми партнерами у Європі з метою збільшення кількості студентів, які навчаються за кордоном. З тексту можна зробити чіткий висновок про те, що у переважній більшості випадків саме Китай намагається надіслати побільше своїх студентів на навчання до Європи, аніж навпаки (с. 122). Водночас, освітні програми у межах публічної дипломатії країн Заходу дзеркально протилежні – вони намагаються привабити кращих іноземних студентів до себе для формування прозахідної свідомості майбутніх еліт у інших країнах. Проте у дисертації ніде не відзначено цю характерну рису міжнародної освітньої діяльності КНР. Також постає запитання, наскільки тут йдеться саме про вплив на цільові аудиторії громадськості за кордоном (що є суттю публічної дипломатії), а не про просте здобуття якісної західної освіти для китайських громадян.
7. Розділ 4 має назву «Ефективність публічної дипломатії КНР в Європі», проте більшість тексту стосується оцінки іміджу і сприйняття Китаю в європейських країнах безвідносно до його заходів публічної дипломатії. Безумовно, емпірично встановити ефективність заходів у цій сфері майже неможливо, проте можна було сформулювати більше

теоретичних узагальнень, підкріплених аргументами, щодо ефективності/неефективності публічної дипломатії КНР у різних країнах та за різних обставин.

8. У дисертації трапляються незначні помилки в правописі та мовно-стилістичні огріхи.

Вказані зауваження не мають принципового значення та стосуються головно дискусійних аспектів праці. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку, не применшують наукової цінності дисертації, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення вивчення досліджуваної проблеми. Робота виконана на належному теоретичному та емпіричному рівнях, є цілісною та завершеною. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі дослідження міжнародних відносин.

Загальний висновок

Дисертація Кукалець О. Є. на тему «Публічна дипломатія КНР в Європі (2012-2021 рр.)» виконана на належному теоретичному рівні, її основні положення апробовано у достатній кількості наукових публікацій і на наукових конференціях. Дисертація є працею, у якій представлено науково обґрунтовані результати. Вона є оригінальним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Авторка

дисертації Кукалець Оксана Євгенівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету

«Львівська політехніка»

08.06.2023р.

І. Ю. Сухорольська

Підпис Сухорольської І.Ю. підтверджую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський